

ПЕРЕРОЗПОДІЛ ДОХОДІВ ТА ПРОГРЕСИВНІСТЬ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

В. А. Скрипниченко, кандидат економічних наук

Досліджено вплив економічного зростання та податкової політики на добробут різних соціально-економічних груп населення.

Суспільний добробут, прогресивний податок, крива Лоренса, податкова система.

Одна з найголовніших проблем при конструюванні податкових та трансферних систем (систем соціального захисту) полягає в їх оцінюванні з точки зору перерозподільних властивостей, закладених в ці системи. Більшість податкових систем побудована за принципом прогресивності. Ідея полягає у використанні прогресивного оподаткування як політичного інструменту для скорочення нерівності в розподілі доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою використання прогресивного оподаткування, як політичного інструменту для скорочення нерівності в розподілі доходів, займалися В. Геєць, К. Ерроу, Дж. Кларк, С. Кузнєц, С. Мочерний, Ю. Пахомов, Р. Перотті, А. Пігу, А. Чухно та інші. Використання їх розробок дало можливість проаналізувати особливості формування добробуту та його вплив на економічне зростання в Україні.

Мета дослідження – проаналізувати методи дослідження ефективності інноваційно-інвестиційних процесів стосовно їх впливу на рівень суспільного добробуту.

Виклад основного матеріалу. На початку ринкових реформ вважали, що для переходу на інтенсивний шлях розвитку, для ініціювання процесів самоорганізації суспільства, які приводять до виникнення потужного середнього класу, достатньо здійснити приватизацію державної власності та довіритися вільному ринку. Проте це призвело до протилежних результатів. Лібералізація економіки, за відсутності адекватної інституціональної системи, призвела до надвисокого майнового розшарування, падіння ефективності економіки, масового зубожіння населення. Не було забезпечено інституційних механізмів формування нової системи патронажу (роботодавці повинні бути відповідальними за добробут своїх співробітників). Стара система патронажу (державні гарантії стосовно прожиткового мінімуму) відмерла сама собою, оскільки держава, добровільно відмовившись від власності, втратила необхідні для цього ресурси.

Некеровані економічні процеси в Україні призвели до надвисокого рівня майнової, соціальної і, що найбільш важливо, до психологічної поляризації та конфронтації соціальних втрат.

У країнах Заходу середній клас визначає рівень споживання та є стабілізатором соціально-економічних і політичних процесів. Надії на швидке формування в Україні потужного середнього класу та досягнення високого рівня споживання для всього суспільства безпідставні. Високі виробничі витрати, енергоємність виробництва та залежність від енергоносіїв потребує глибокої модернізації промисловості та сільськогосподарського виробництва, реформування інфраструктури, запровадження енергозберігаючих технологій та наукоємних виробництв. Лише за таких умов швидке зростання заробітної плати та формування середнього класу стануть можливими.

Проте це потребує високих темпів економічного зростання в довгостроковому плані. Однак значні соціальні зобов'язання влади вилучають ресурси на їх виконання за рахунок економічної ефективності. Ринкові закони не спрацьовують. Між економічною ефективністю та соціальною справедливістю, виявляється, існує надзвичайно тісний взаємозв'язок. Ми не можемо спочатку досягти високого рівня економічного розвитку, а потім перейти до вирішення соціальних проблем. Це може призвести лише до посилення внутрішніх соціальних суперечностей. Однаковою мірою ми не можемо вирішити соціальні проблеми, а потім вирішувати проблеми економічного зростання: для цього відсутні ресурси. Проблема полягає у вирішенні конфліктної ситуації між економічною ефективністю та соціальною справедливістю: до якої міри ми можемо пожертвувати першою на користь другої та де знаходиться ця межа? Чи існує люфт нерівності, бідності та поляризації (інтервали значень відповідних індексів), за якого економічне зростання супроводжується зростанням соціального добробуту і при цьому виконуються соціальні зобов'язання? Яким чином узгодити економічну, податкову та соціальну політику, щоб у перспективі досягти відокремлення економічної ефективності та соціальної справедливості без втрат соціального добробуту? Для отримання відповідей на ці та деякі інші запитання нам потрібно на щось опиратися, потрібна теорія.

Опираючись ми можемо лише на те, що чинить супротив. Соціальна теорія, як наука про факти, такого супротиву не чинить. Вона дозволяє довільну інтерпретацію, „підсезонювання” та аранжування суспільних подій, залежно від економічних та суспільно-політичних обставин. Стратегічне планування соціальної інфраструктури, проектування траєкторії майбутнього розвитку соціальних процесів повинні опиратися на конкретний формалізований прогноз. Для цього необхідні теоретичні основи формалізації соціальних процесів та відповідні математичні моделі для дослідження їх динаміки в просторі та часі.

Ми припускаємо, що податки визначаються винятково за доходами, тобто, усі інші фактори, такі як вік, сімейний стан тощо не враховуються. Прогресивний податок на доходи в загальному випадку характеризується зростанням рівня податків при зростанні доходів. У зв'язку із цим, прогресивна податкова система супроводжується двома ефектами, на які

посилаються як на перерозподіл та диспропорційність (відхилення від пропорційності).

Міри локальної прогресивності оцінюють прогресивність податкової системи в деякій заданій точці розподілу. Тому необхідні агрегатні міри податкової прогресивності. Першою такою мірою є міра прогресивності податкової системи Мусгрейва – Сіна [3]. Вона визначена як відношення між нерівністю післяподаткового та передподаткового розподілів доходу. Податкова система є прогресивною, якщо в результаті оподаткування нерівність доходів зменшується. Регресивна податкова система збільшує нерівність розподілу доходів. Якщо в результаті оподаткування нерівність не змінюється, таку податкову систему будемо називати нейтральною по податках (нерівність – нейтральною). Якщо має місце нульовий рівень звільнення від оподаткування, нерівність-нейтральною системою буде пропорційна. Розглядаючи індекси прогресивності та перерозподілу ми припускали, що податкова система задовольняє принципи горизонтальної та вертикальної рівності. У реальній економіці такі принципи майже завжди порушуються. Інфляція, яка може інтерпретуватись як податок, по-різному впливає на різні групи населення. Інтерпретуючи інфляцію як інфляційний податок, ми можемо оцінити вплив диспропорційності та перерозподілу інфляції на суспільний добробут. Різні податкові ставки на різні дохідні джерела вносять регресивність у податкову систему. У осіб із однаковими сукупними передподатковими доходами з різних джерел можуть бути цілком різні податкові зобов'язання (податки на трудові доходи, дивіденди, доходи від банківських депозитів різні). Це порушує принцип горизонтальної рівності. Фіксований податок на прибуток порушує принцип вертикальної рівності: особи, доходи яких значно відрізняються, сплачують однаковий податок. Вплив на добробут соціальних програм, допомог, пільг тощо може розглядатися за такою самою схемою, як і вплив податкової системи (тобто, як перерозподіл та вирівнювання).

Доцільно також розглянути методи оцінювання цих систем з точки зору закладених в них редистрибутивних властивостей відносно можливого еталонного перерозподілу. У такому випадку ефективність діючої системи порівнюється із системою, яка може бути отримана за умови оптимальності податкової системи та системи соціального захисту. Таким чином, нам необхідно, за фіксованого обсягу податкових надходжень та ресурсів, призначених для реалізації соціальних програм, ідентифікувати оптимальну податкову і трансферну системи. Ці оптимальні системи, за відсутності дестимулюючих впливів, після оподаткування та надання всіх допомог, повинні приводити до розподілу чистих доходів, який максимізує функцію соціального добробуту. Тоді, за визначеними критеріями, ми можемо оцінити міру відхилення діючих податкової та трансферної систем від запропонованого еталону. Такими критеріями можуть бути: скорочення нерівності, пом'якшення бідності, мінімізація адміністративних витрат, мінімізація втрат ефективності тощо.

За фіксованої величини сукупних доходів у суспільстві, усі податково-трансферні системи породжують однакову величину податкових надходжень та розподіляють задану величину соціальних виплат. Таким чином, природно виникає задача, при заданих бюджетних обмеженнях, оптимального розподілу податкових навантажень та соціальних допомог із метою максимізації соціального добробуту, визначеного відповідно до заданого критерію (мінімізація нерівності, бідності, адміністративних витрат на обслуговування різних програм, втрат ефективності тощо). Задовольняючи лише наведені вище обмеження, множина таких систем є достатньо загальною і може бути використана як засіб дослідження добробуту в суспільстві. Крім того, податкова система та система соціального захисту функціонують у суспільстві незалежно. Тому розглянуті методи можуть бути застосовані для дослідження змін у податковій та соціальній політиці окремо.

Застосування будь-якої податкової системи або соціальної програми приводить до трансформації кривої Лоренса, зміни значень індексу Джині та індексів соціального добробуту. Тому системи оподаткування та соціального захисту мають конкретні математичні властивості, дослідження яких дає потужні аналітичні засоби для аналізу реально функціонуючих систем. Можуть бути встановлені екстремальні криві Лоренса та значення індексів нерівності. Різні податкові та трансферні системи по-різному впливають на рівень добробуту різних соціальних груп. Відповідні криві Лоренса можуть перетинатися. Проте й для податкової системи, і для систем соціального захисту існує оптимальна система, яка домінує, за Лоренсом, усі інші системи, а індекс Джині якої є мінімальним. Існує податкова система з найнижчою кривою та максимальним значенням індексу Джині. Важливою особливістю є те, що різні, в тому числі граничні, значення індексів нерівності та добробуту можуть бути досягнуті шляхом реформування податкової системи та системи соціального захисту, яка дає однакову величину податкових надходжень та розподіляє однакову величину соціальної допомоги, відповідно. На основі розглянутих методів можуть бути розроблені методики оцінювання ефективності функціонування реальної податкової системи та системи соціального захисту стосовно скорочення нерівності та бідності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для аналізу впливу податкової системи на соціальний добробут, зокрема на рівень бідності, можна використати три методи. Перший полягає у використанні конкретної форми функції соціального добробуту, на основі якої досліджується існуюча податкова система та розроблюється оптимальна структура податків. У такому випадку природа оптимальної податкової системи зумовлена вибором конкретної функції соціального добробуту. Задача полягає в максимізації функції соціального добробуту шляхом реструктуризації системи податків на споживання без зменшення податкових надходжень.

За другим методом припускається, що функція соціального добробуту в явному вигляді не задана. У такому випадку шукається структура податкової системи, яка максимізує цілий клас симетричних функцій соціального добробуту, оснований на антипатії до нерівності. Про реформу податкової системи, яка збільшує значення всіх функцій соціального добробуту з антипатією до нерівності (зменшує нерівність витрат) говорять як про соціально-ефективну реформу. Зрозуміло, що в такому випадку розподіл витрат за реформованої системи податків домінує за Лоренсом розподіл витрат за існуючої системи.

У третьому методі розглядаються податкові системи, які скорочують не нерівність у суспільстві, а рівень бідності. Він заснований на аналізі впливу реформи податкової системи на суспільний добробут за довільним порядком домінованості.

Список літератури

1. Скрипниченко В. А. Економетричні методи дослідження інноваційних процесів в аграрному секторі / В. А. Скрипниченко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2010. – 162 с.
2. Інноваційно-інвестиційні процеси в аграрному секторі: нормативний аналіз та економетричні методи дослідження впливу на суспільний добробут [Семенов В. В., Витвицька О. Д., Кулаєць М. М., Скрипниченко В. А.]. – Інститут аграрної економіки, 2009. – 258 с.
3. Kakwani N. Measurement of tax progressivity: An international comparison / N. Kakwani // The Economic Journal. – 1977. – Vol. 87. – No. 345. – P. 71–80.
4. Lerman R.I. Income Inequality Effects by Income Source: A New Approach and Applications to the United States / R. I. Lerman, S. Yitzhaki // The Review of Economics and Statistics. – 1985. – Vol. 67. – No.1. – P.151–156.
5. Mayshar J. Dalton-Improving Indirect Tax Reform / J. Mayshar, S. Yitzhaki // The American Economic Review. – 1995. – Vol. 85. – No. 4. – P. 793–807.
6. Yitzhaki S. and R. I. Lerman. Income stratification and income inequality // Review of Income and Wealth. – 1991. – Vol. 37. – No. 3. – P. 313–329.

Исследовано влияние экономического роста и налоговой политики на благосостояние разных социально-экономических групп населения.

Общественное благосостояние, прогрессивный налог, кривая Лоренса, налоговая система.

In this publication influence of the economy growing and tax policy is investigational on welfare of different socio-economic groups of population.

Public welfare, progressive taxation, curve of Lorensa, tax system.